

REGIONALNI RAZVOJ IN NARODNOSTNO VPRAŠANJE

Milan Bufon *

V preteklosti je ozemlje med etnično in sedanjo državno mejo med Italijo in Jugoslavijo bilo z narodnostnega vidika zlahka opredeljivo: podeželje je bilo strnjeno poseljeno s slovenskim agrarnim prebivalstvom, mesta pa so bila narodnostno mešana. Kljub temu med obema navedenima sociogeografskima enotama (mesto, podeželje) ni prišlo do tesnejših stikov. Zato lahko to fazo v družbenoekonomskem, prostorskem in narodnostnem preoblikovanju tega ozemlja opredelimo kot obdobje statičnega sožitja dvoje prostorsko zaprtih enot: imobilnega, v klasično agrarno produkcijo usmerjenega podeželja in predkapitalističnega oziroma predindustrijskega samozadostnega mesta.

V naslednji fazi, ki se je začela v okolici večjih mest prej, drugod pa kasneje, se je med mesti in podeželjem začelo intenzivnejše izmenjavanje blaga, ki je v dobi merkantilizma, a zlasti z razvojem industrializacije, potekalo največ enosmerno. Agrarno prebivalstvo je v mestu veliko lažje kot doslej prodajalo svoje blago in zaslužek vlagalo v izboljšanje življenjskih razmer in same kmetijske proizvodnje. Nov, selektivno usmerjen ekonomski sistem, je še ostreje kot doslej načel vprašanje presežka agrarnega prebivalstva, ki se je deloma preselilo v bližnja večja narodnostno mešana mesta in zaposlitvene centre ter se vključilo v neagrarne dejavnosti, deloma pa izseljevalo izven narodnostno mešanega ozemlja (**). To fazo lahko torej opredelimo kot obdobje enosmernih, labilnih inovacijskih procesov industrializacije in v naslednji stopnji tudi deagrarizacije. Racionalizacija in intenzifikacija kmetijstva na podeželju je nujno vodila od maksimalne k optimalni izrabi tal, vse tesnejši stiki z mestom in urbanimi območji pa so z razvojem začasnih in nato dnevnih migracij omogočili prestrukturiranje aktivnega prebivalstva od primarnih zlasti k sekundarnim dejavnostim. V kolikor so ti procesi potekali večinoma enosmerno, se narodnostna sestava podeželja ni bistveno spremenila, pač pa se je z izseljevanjem avtohtonega slovenskega prebivalstva na neavtohtona urbana in ugodnejša nižinska območja razširil obseg narodnostno mešanega ozemlja. V demografskem pogledu prihaja v tej fazi zlasti do porasta števila mestnega prebivalstva in upada števila prebivalstva, ki živi na slovenskem podeželju.

* dipl. geog., Slovenski raziskovalni inštitut Trst, Italija, glej izvleček na koncu Obzornika

** Socioekonomski razvoj malih mest na robu narodnostno mešanega ozemlja je šele pred kratkim dosegel tisto stopnjo, ki tem urbanim centrom omogoča izvajati izrazitejšo privlačno funkcijo, medtem ko sta še do konca druge svetovne vojne to funkcijo izvajali le mesti Trst in Gorica.

Zadnjo fazo označuje razmah terciarnih dejavnosti, tudi tu difuzno iz večjih urbanih centrov navzven. Med mesti in podeželjem postajajo stiki vse bolj intenzivni, mnogovrstni in obojestranski, kar prispeva k zmanjševanju kvalitativnih razlik med obema sociogeografskima enotama. Ob uveljavitvi skupnega, urbanega načina življenja ostajajo razlike med mesti in podeželjem največkrat le funkcijskega značaja. Na ta način se v mestih koncentrirajo zlasti bivalne in neproizvodne dejavnosti, v bližnji okolici mest se locirajo proizvodne dejavnosti, na podeželju pa se ob tržno usmerjenem kmetijstvu razvijajo predvsem rekreativne dejavnosti in dejavnosti, ki se navezujejo na obmejno funkcijo prostora in slede samemu razvoju prometnega in ostalega infrastrukturnega omrežja. Pretok prebivalstva je v tej fazi obojesmeren, prevladuje celo povečevanje števila prebivalstva na tistem delu podeželja, kamor se spričo ugodnejših življenjskih pogojev (prisotnost za sodobno življenje potrebnih storitev, manjša gostota in onesnaževanje, dobra povezanost s kraji dela) naseljujejo predvsem višje socialne grupe. To fazo lahko zato opredelimo kot obdobje prostorsko odprtega in stabilnega formiranja urbane družbe. V tej fazi prihaja do precejšnjega preoblikovanja etnične sestave podeželja s priselitvijo neavtohtonega prebivalstva, ki pa se še dalje obnaša pretežno kot porabnik tega prostora. Slovensko manjšinsko avtohtono prebivalstvo ostaja tako, oziroma šele postaja, tudi tam, kjer je numerično šibkejše od neavtohtonega italijanskega prebivalstva, upravljalec že urbaniziranega in zdaj tudi narodnostno mešanega podeželja, zlasti tedaj, ko se z rastjo njegove ekonomske moči povečuje tudi njegova družbena in politična vloga v novi enotni ali v sistem dopolnjujoči se sociogeografski sferi mesto - urbanizirano podeželje.

Iz narodnostnega vidika sta zadnji dve fazi posebno kritični in delikatan. Druga vodi po eni strani k demografski eroziji manjšinskega avtohtonega ozemlja in v skrajni konsekvenci do propada celotne kulturne pokrajine (primer takega negativnega socioekonomskega in prostorskega preoblikovanja so najbolj periferni predeli Beneške Slovenije), po drugi strani pa k širjenju manjšinskega prebivalstva na neavtohtona ozemlja, kar ima spet lahko različne posledice, tako iz normativno-zaščitnega kot narodnostnega zornega kota (asimilacija). Spet na primeru Beneške Slovenije lahko ugotovimo, da živi dobršen del avtohtonega slovenskega prebivalstva danes že v ravninskem pasu med Čedadom in Vidmom, torej izven klasičnega slovenskega etničnega ozemlja. Pa tudi samo slovensko manjšinsko prebivalstvo je spričo intenzivne prostorske, socialne, ekonomske in narodnostne prepletenosti vse težje opredeljivo. Za ilustracijo primer: neka novejša sondaža prebivalstva v celotnem obmejnem pasu med Trbižem in Miljami je ugotovila, da se 9,4% celotnega prebivalstva smatra za Slovence, 24,9% pa da ima otroke, ki govorijo ali razumejo slovensko. Zastavlja se torej vprašanje, kateri del populacije naj opredelimo za slovensko oziroma kateri del populacije naj vključimo v slovensko gravitacijsko sfero. Preprost izraz tega stanja je dejstvo, da izhaja kar 36% vseh otrok, ki obiskujejo slovenske otroške vrtnice v Italiji iz mešanih zakonov.

Očitno je torej, da so labilni inovacijski dejavniki (industrializacija, deagrariizacija) v dobršni meri preoblikovali in še preoblikujejo slovensko narodnostno skupnost v Italiji. Na splošno lahko trdimo, da je urbanizirana narod-

nostna manjšina, ob zmanjševanju ekonomskih razlik med večinsko in manjšinsko družbeno sfero, potencialno odpornejša pred asimilacijskim pritiskom, pa tudi aktivnejša in samostojnejša. Na ta način se slovenska narodnostna skupnost v Italiji predstavlja kot čedalje bolj pomemben soodločujoč faktor v regionalnem razvoju in lahko učinkoviteje uveljavlja svojo specifiko, navkljub zmanjšani absolutni in relativni konsistenci na svojem etničnem ozemlju. Dinamične spremembe, ki so zajele ta prostor, pa vsekakor odpirajo nove probleme, ki jih ni več mogoče razreševati po starih, na klasični etnični distribuciji in teoriji grajenih konceptih in strategijah.

